

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

***Формування життєвої компетентності осіб з особливими
освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної
та інклюзивної освіти***

Збірник наукових праць

Харків – 2023

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Заступник головного редактора – Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Відповідальний секретар – Якуба Леся Станіславівна, викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Трубавіна Ірина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Луценко Олена Володимирівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Козачек Надія Олексіївна, старший викладач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 3 від 15.03.2023 р.

З 41

Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» / За загальною редакцією Ю. Д. Бойчука – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. – 629 с.

Збірник містить наукові праці, присвячені висвітленню проблеми формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладах спеціальної, інклюзивної та позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Електронне видання

закладу позашкільної освіти.....	128
Литв'яков М.В. Форми занять у воді з корекції емоційно-вольової сфери дошкільників.....	132
Лісова Т.В. Пальчиковий ігротренінг як ефективний засіб розвитку мовлення дітей-логопатів.....	135
Любченко І.І. Інноваційні технології розвитку в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі.....	137
Матвієнко Н.М. Інноваційні технології в роботі з дітьми з розвитку та корекції мовлення в системі спеціальної освіти.....	142
Мацюк З. Мак-техніки для створення метафоричної асоціативної казки в закладах інклюзивної освіти.....	146
Міщенко О.А., Козачек Н.О. Особливості проведення пропедевтичної педагогічної практики здобувачів ХНПУ імені Г. С. Сковороди в закладах спеціальної освіти в реаліях сьогодення.....	149
Миколук Д.О. Ранній медико-педагогічний супровід та психологічна підтримка батьків дітей з порушеннями слуху (від 0 до 3 років).....	155
Новгородський Р.Г. Особливості навчально-виховного процесу для дітей з розладами аутистичного спектру в закладах освіти.....	158
Отрошко Т.Ф., Полонська А. Ю. Інклюзивна освіта в початковій школі.....	161
Падун В.С. Розвиток діалогічної компетенції у дітей із розладами аутистичного спектру.....	163
Паламар О.М. Інтерактивні методи в освіті дітей з порушеннями зору.....	166
Пехарева А.С., Кондратенко В.О. Танцювально-рухова терапія як один із видів корекційно-розвиткової роботи з дітьми із ООП.....	169
Пехарева А.С., Осика Ю.Ю. Специфічні особливості соціалізації молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами арт-терапії.....	172
Пилипенко Н. В. Динаміка відносин в дитячій інклюзивній туристській групі.....	177
Проскурняк О. І. Діагностика соціальної дезадаптованості першокласників з порушеннями інтелекту в інклюзивному класі.....	181
Пищкіна-Фирсова Д.А. Посилення ресурсів стійкості фахівців спеціальної та інклюзивної освіти під час воєнного стану.....	184
Ревуцька О.В., Пархоменко М.В. Інноваційний потенціал здоров'язбережувальних педагогічних технологій в спеціальній освіті.....	186
Рібицун Ю. В. Логопсихосинергетичний портрет дитини із заїканням.....	191
Савінова Н.В., Кутержинська К.М. Формувальні наративи морально-етичних компонентів деонтологічної культури майбутніх учителів-логопедів.....	196
Савінова Н.В., Нездатна А.П. Психолінгвістичний контент поняття мовленнєва інтенція у логокорекційних системах сучасної логопедії.....	200
Савінова Н.В., Спіріна І.В. Науковий дискурс змістового контенту	

6. Добрі слова, слова любові, подяка, приємні спільні спогади – це також може підтримати у скрутну хвилину.

7. Ми живемо у сховищах, у постійному стресі такої інтенсивності, який неможливо послабити.

8. У звичайний час, щоб змінювати своє життя, ми намагаємося звертатися до процесу усвідомлення ситуації, але сьогодні, коли ми ночуємо в підвалі, біжимо до себе додому із закінченням комендантської години, а потім повертаємося назад, така стратегія швидше згубна.

9. Мозок хоче захиститися і ці механізми захисту непогано підтримувати, але не пірнати в них.

10. Замість картинок вибухів із новин краще візуалізувати собі, як буде після того, як усе закінчиться.

11. Не хвилюватись про те, на що не можна вплинути.

12. Робити все, на що можна вплинути: мити голову, ходити в душ, пити чай і багато води, намагатися їсти, навіть якщо не хочеться, потроху робити щось зі звичного життя.

13. Також, по можливості, забезпечити собі безпеку: в укритті чи в квартирі створити максимально можливий затишок, хоч я й розумію, що це в теперішній ситуації здається марним і безглуздим.

14. Стрес часто осідає затискачами в тілі, ми можемо цього не усвідомлювати, але відчувати, що нас б'є тремтіння, не можемо розслабитися і заснути. З цим можна впоратися, прийнявши гарячий душ, а ще краще – співати чи голосно говорити (вчора вночі у підвалі ми так знімали стрес), не стримувати емоцій, виливати все, що всередині.

15. Якщо хочеться плакати – треба плакати, якщо хочеться кричати – треба кричати, якщо хочеться рухатися – може допомогти спорт. Так тіло вихлюпне накопичене напруження і вам вдасться поспати.

16. Я добре розумію, про що говорю. Тому що це якраз те, як я справляюся зі своїм стресовим станом, перебуваючи в Києві.

17. Дитяча психіка – найвразливіша. Діти добре відчують будь-які зміни у поведінці своїх батьків, навіть якщо ті вдають, що нічого не відбувається.

18. Як правильно пояснити дитині про те, що зараз триває війна, що тривожна сирена, вибухи та постріли – це знак йти до укриття, а головне – як заспокоїти?

19. У жодному разі не приховуйте правди, будьте відвертими, не вигадуйте свої варіанти подій, а головне – запевніть їх у тому, що зробите все, щоб їх захистити.

Надаючи підтримку дітям з особливими освітніми потребами слід намагатися проявляти позитивний настрій на спілкування. бажати бути поруч, надати допомогу, робити тільки те, що необхідне у даній ситуації, пам'ятаючи, що у кожного часу свої неврози і кожному часу вимагається своя психотерапія.

Отже, бойові дії у нашій країні, пов'язані з воєнною агресією Росії, призвели до людських втрат, переміщень, стресів, економічних потрясінь. Під їхнім впливом практично всі верстви населення втягнуто в адаптивний чи

дезадаптивний процес. Під час військових конфліктів однією з найуразливіших та незахищених категорій цивільного населення є діти та підлітки. На їхніх очах відбуваються страшні події, і більшість з дітей перебуває у стресі. Більшість з них не можуть прийняти нову реальність, у яку вони потрапили. Перебуваючи в екстремальних умовах, природно, що і діти відчувають страх та паніку, а тому потребують розуміння, підтримки, відчуття безпеки.

Література

1. Допомога дітям з ООП під час війни. Поради для батьків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/dopomogadityam-z-ooop-pid-chas-vijny-porady-dlya-batkiv/>
2. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку / навч.-метод. посібник / О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, І.В. Сухіна, О.І. Мякушко. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020.
3. Психологічна підтримка дітей в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=VUQFJCcojOg>
4. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, О.І. Мякушко, І.В. Сухіна. За заг. ред. О.В. Чеботарьової. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. С. 154 с.
5. Як працювати з дітьми з ООП та підтримувати їх під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=jSXDfVyb6_s&t=4s

Сасіна І.О.

доцент, кандидат психологічних наук

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Гребенюк Т.М.

доцент, кандидат психологічних наук

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Проблема реабілітації осіб з порушеннями зору постала вперше в середині ХХ століття після завершення Другої світової війни. Дане питання було поставлено на розгляд Третьої Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, в результаті чого прийнято рішення про співпрацю ВООЗ, Департаменту з соціальних питань ООН та відповідних спеціальних установ [6]. Важливо зазначити, що у рішенні насамперед поставало питання медичної реабілітації незрячих осіб.

Стан впровадження програм виключно медичної реабілітації незрячих розглядався на різних засіданнях ВООЗ до 1980 року, разом з тим важливими аспектами в цей період стає розробка соціально-профілактичних заходів у попередженні інвалідності по зору. З 1980 року, окрім медичної реабілітації, ВООЗ піднімає питання соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, зокрема і незрячих [7]. У рекомендаціях ВООЗ визначається необхідність залучення команди фахівців до реабілітації, розглядається важливість надання рекреаційних, психологічних послуг, консультування з побутових питань,

залучення сім'ї до процесу реабілітації, що сприяє подальшій соціалізації людини з інвалідністю та покращення її перспектив.

В Україні одним з найперших нормативних документів, що визначає необхідність соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, став Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю», прийнятий в 1991 році. Відповідно до даного закону була прийнята Інструкція про встановлення груп інвалідності [1]. До основних критеріїв інвалідності було віднесено: ступінь вираженості обмеження життєдіяльності, можливості соціальної адаптації, спілкування, самообслуговування, пересування, навчання та трудової діяльності. А при складанні індивідуальної програми реабілітації почали звертати увагу не лише на проведені раніше лікувальні заходи, але й на особисті установки особи, можливість її соціальної адаптації, розглядалася потреба у різних видах реабілітації та соціально-побутових послуг.

Але відповідно до Інструкції [1] при повній чи практичній сліпоті обох очей чи одного ока, що краще бачить (гострота зору менша 0,05 із корекцією або звуженні поля зору до 10 градусів), особа з інвалідністю потребувала лише постійного стороннього догляду внаслідок «неефективності будь-якого виду реабілітаційних заходів, неможливості відновлення її соціальної адаптації».

У 2011 році було затверджено нову Інструкцію про встановлення груп інвалідності [3], відповідно до якої потенційні можливості до реабілітації особи з інвалідністю визначалися комплексом біологічних, психофізіологічних і соціально-психологічних характеристик людини, а також факторів соціального середовища. На відміну від попередньої редакції Інструкції [3] в даному документі подається детальний опис параметрів оцінки кожного з критеріїв життєдіяльності людини: здатність до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності. Залежно від встановленого на МСЕК ступеня обмеження життєдіяльності, причини та часу настання порушення, групи інвалідності, а також компенсаторно-адаптаційних можливостей особи з інвалідністю, визначається необхідність застосування заходів реабілітації: медичної, психолого-педагогічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, фізичної, соціальної та психологічної.

Формування життєвої компетентності осіб з порушеннями зору відбувається під час застосування заходів соціальної реабілітації. В Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначені основні засади організації та функціонування системи реабілітаційної допомоги особам з інвалідністю [4]. В статті 37 Закону представлена характеристика соціальної реабілітації, яка спрямована на «оптимізацію і коригування ставлення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю до своїх порушень, становища в сім'ї та суспільстві, виховання у них навичок до самообслуговування, адаптацію в навколишньому середовищі».

Відповідно до Закону соціальна реабілітація (абілітація) передбачає: навчання особи з інвалідністю основних соціальних навичок (особиста гігієна, самообслуговування, пересування, спілкування тощо); пристосування побутових умов до потреб особи з інвалідністю; педагогічну корекцію для осіб

з інвалідністю з метою формування навичок самостійного проживання та безпечної поведінки; опанування навичками захисту власних прав та інтересів; отримання навичок позитивного сприйняття себе та оточуючих; формування навичок спілкування; забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації та інше.

Соціальна реабілітація здійснюється відповідно до Індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, в якій зазначаються види, форми і обсяг реабілітаційних заходів, крім того визначаються оптимальні терміни їх надання та вказуються надавачі послуг.

В процесі визначення та формування необхідних життєвих компетентностей осіб з порушеннями зору в процесі соціальної реабілітації слід спиратися також на наукові дослідження в тифлопсихології. Зокрема, Є.П. Синьова [5]. визначає найефективніші напрями соціальної реабілітації: надання особистості можливості оволодіти всіма елементами культури суспільства, причому особливої уваги надається отриманню освіти, як основи для нормальної життєдіяльності у сучасному суспільстві; реконструкція соціокультурного оточення, організація спілкування з різними категоріями людей та організація дозвілля; організація цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи з близькими та родичами; допомога у професійному самовизначенні та працевлаштуванні; виявлення творчих здібностей осіб з інвалідністю по зору та їх розвиток; забезпечення правового захисту осіб з інвалідністю по зору; медичний, психологічний та педагогічний патронаж (особливо коли йдеться про дорослих, які втратили зір, адже вони не охоплені соціальними інститутами); створення позитивної громадської думки, щодо багатоаспектності проблем осіб з інвалідністю по зору, необхідності їх якнайкращого вирішення у гуманному, цивілізованому суспільстві [5, 87].

Серед фахівців, які забезпечують процес соціальної реабілітації осіб з інвалідністю по зору слід відмітити роль тифлопедагога, який обізнаний в питаннях особливостей функціонування, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство осіб з порушеннями зору. Саме тифлопедагог володіє методиками навчання осіб з порушеннями зору просторового орієнтування, соціально-побутового орієнтування, використання тифлотехнічних засобів реабілітації, розвитку комунікативних умінь.

Перелік реабілітаційних послуг, що надається особам з інвалідністю по зору відповідно до віку, описаний в Постанові КМУ «Про затвердження державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю» [2]. В даному нормативному документі визначені послуги з таких напрямів реабілітації: медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної та соціальної, а також рекомендований перелік допоміжних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю по зору. Але, на відміну від інших напрямів реабілітації, саме перелік послуг з соціальної реабілітації дуже обмежений і включає: навчання основних соціальних навичок, соціально-побутовий патронаж, працетерапію. Такий підхід до організації процесу соціальної реабілітації не забезпечує якісного формування необхідних життєвих компетентностей у осіб з порушеннями зору.

Таким чином формування життєвої компетентності осіб з порушеннями зору в процесі їх соціальної реабілітації має бути спрямоване на навчання самообслуговуванню, просторовому орієнтуванню та мобільності, формування комунікативних умінь, формування передумов до навчальної, трудової та професійної діяльності. Фахівці, які задіяні в процесі соціальної реабілітації мають володіти знаннями щодо особливостей функціонування, соціалізації та адаптації в суспільство осіб з порушеннями зору, а також методикою роботи із формування основних життєвих компетентностей. Важливого значення в цьому процесі надається фахівцям тифлопедагогам.

Література

1. Інструкція про встановлення груп інвалідів від 28 грудня 1991 р. № 16.01/20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_20282-91#Text
2. Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю: Постанова КМУ від 8 грудня 2006 р. № 1686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-%D0%BF#n37>
3. Про затвердження інструкції про встановлення груп інвалідності: Наказ МОЗ України від 05 вересня 2011 р. N 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1295-11#Text>
4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 06 жовтня 2005 р. №2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
5. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: Підручник. К.: Знання, 2008. 365 с.
6. World Health Assembly, 3. (1950). Rehabilitation of the disabled, including the blind. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/99870>
7. World Health Organization. Regional Office for the Eastern Mediterranean. (1980). Rehabilitation. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/120382>

Север'янова О. А.,

учитель української мови та літератури,
Комунальний заклад «Харківська спеціальна школа №5»
Харківської обласної ради

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Соціальний розвиток дитини є комплексним процесом, який передбачає засвоєння культурних і моральних цінностей суспільства, формування особистісних якостей, що визначають взаємовідносини з іншими дітьми та дорослими, уміння відстоювати свою точку зору, планувати свою діяльність, розвиток самосвідомості.

Наявність порушення слуху значно ускладнює соціальний розвиток дитини, що досить переконливо показано в спеціальних дослідженнях і підкріплюється інформацією про численні труднощі, з якими стикаються люди з вадами слуху в ході соціальної адаптації.

При вивченні питання про особливість соціального розвитку дітей з вадами слуху слід спиратися на виділення наступних параметрів:

1. соціальні знання, які включають міру зорієнтованості дитини у навколишньому середовищі (правила поведінки, емоційні стани оточуючих, часова орієнтація, географічна, політична, економічна тощо);
2. комунікативно-вербальна сфера, яка розкривається через навички спілкування (володіння необхідними формами мовних висловів і невербальних